

ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΙΕΡΑΡΧΑΙ

ΚΑΙ

Η ΜΟΥΣΙΚΗ

Οἱ τρεῖς Ἱεράρχαι Βασίλειος ὁ Μέγας, Γρηγόριος ὁ Θεολόγος καὶ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, οὓς ἡ Μήτηρ Ἐκκλησία τιμᾷ καὶ γεραίρει ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις ἰδιαιτέρως τε καὶ ὁμοῦ (1, 25, 27 καὶ 30 Ἰανουαρίου) δὲν ὑπῆρξαν μόνον τῶν πρώτων αἰώνων τοῦ Ἑλληνικοῦ Χριστιανισμοῦ οἱ πανεύφημοι Πατέρες, οἱ διὰ τῆς σοφίας καὶ διὰ τῆς ἀκλονήτου αὐτῶν πίστεως θεμελιώσαντες καὶ στερεώσαντες τὸν θαυμάσιον ὀργανισμόν τῆς ἁγίας ἡμῶν θρησκείας, ἀλλ' ἐχρησίμευσαν καὶ ὡς ἀπόστολοι καὶ κήρυκες καὶ τῆς Μουσικῆς ἀπὸ ἀπόψεως καθαρῶς ἑλληνοχριστιανικῆς. Αἱ περὶ τῆς θεσπεσίας ἱερᾶς τέχνης ἰδέαι καὶ πεποιθήσεις αὐτῶν εἶνε τοσοῦτον ὑψηλαὶ καὶ τοσοῦτον στερεαί, ὥστε νὰ συνταυτίζωνται πρὸς τὰς περὶ αὐτῆς σχετικὰς ἰδέας τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων καὶ θεωρητικῶν. Οἱ 3 Ἱεράρχαι ἐν τῇ μουσικῇ πλατωνίζουσι καὶ ἀρισιοτελίζουσι χριστιανοπρεπῶς.

Γνωστὸν ὅτι ἡ Μουσικὴ ἀείποτε ὑπῆρξεν ἡ μόνη ζωογόνος πνοὴ καὶ εὐσεβῆς ἐκδήλωσις τῶν ἐπὶ γῆς ἀναφανέντων θρησκευμάτων. Ἡ ἰδέα τοῦ ὑπερτάτου ὄντος ἐνέπνευσε πάντοτε τὰ προνομιοῦχα καλλιτεχνικὰ πνεύματα εἰς τὴν διὰ τῆς ἁρμονίας τῶν φθόγγων καὶ τῶν ρυθμῶν ἔξαρσιν καὶ ἀναζωπύρησιν τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος. Κατὰ ταῦτα δὲ ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ θρησκεία εἶνε θρησκεία οὐ μόνον τοῦ θρησκευτικοῦ πνεύματος τῶν εὐσεβῶν ἡμῶν προγόνων, ἀλλὰ ἐκδήλωσις καὶ τῶν θρησκευτικῶν αὐτῶν καλλιτεχνικῶν τάσεων καὶ πρὸ παντὸς τῶν μουσικῶν. Τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ Ἕλληνες καὶ ἰδιαίτερον θεὸν τῆς Μουσικῆς παρεδέξαντο, τὸν ἑλληνικώτατον Μουσηγέτην Ἀπόλλωνα, ἀπὸ ἀπόψεως θρησκευτικῆς, ἅμα δὲ καὶ καλλιτεχνικῶς ἐνέχει ὑψίστην σπουδαιότητα καὶ σημασίαν, διότι δεικνύει τὴν μετὰ τῆς μάγου τέχνης σύγκρασιν καὶ ζύμωσιν τῆς ψυχῆς τῆς ἐνδόξου ἡμῶν φυλῆς.

Ὁ Χριστιανισμὸς τὴν μουσικότητα τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ψυχῆς δὲν κατέρριπεν, ὡς κατέρριψε καὶ κατέθραυσε τὰ ἀρχαῖα ἀγάλματα τῶν θεῶν καὶ ἡμιθέων, ὡς καὶ τὰς ἐσφαλμένας αὐτοῦ θρησκευτικὰς δοξασίας, ἀλλὰ τοῦναντίον παραλαβὼν αὐτὴν τιμητικώτατα ἐγκαθίδρυσεν εἰς τὰ λογεῖα τοῦ νέου θρησκευματος. «**Πνεῦμα ὁ Θεὸς καὶ οἱ προσκυνοῦντες αὐτὸν ἐν πνεύματι δεῖ προσκυνεῖν**» εἶνε τὸ παράγγελμα τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἀκριβῶς δὲ ἡ θεία καὶ οὐράνιος μουσικὴ ἐχρησίμευσε καὶ χρησιμεύει ὡς τὸ πρώτιστον καὶ σπουδαιότατον ὄργανον τῶν πνευματικῶν καὶ χριστιανικῶν ἐκδηλώσεων τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ, τοῦτο δὲ διότι διὰ τῶν πτερύγων τῆς μάγου τέχνης ὁ ἄνθρωπος ἀνέρχεται εὐχερέστατα εἰς τὰ οὐράνια, ἐνθα βασιλεύει τὸ μέγα καὶ ἰσχυρὸν τῆς θείας βουλήσεως καὶ τῆς ὑπερτάτης δικαιοσύνης κράτος. Γνωστὸν ὅτι ὁ πρώτιστος καὶ κυριώτατος τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς μουσικῆς σκοπὸς ἦτο ἡ πρὸς ἀρετὴν ὠφέλεια. «**Οὔτε γὰρ ἅπανα τέρπις μεμπτόν**, λέγει Ἀριστείδης ὁ Κοϊντυλιανός (Βιβλ. II), **οὔτε τῆς μουσικῆς αὕτη τέλος, ἀλλ' ἡ μὲν ψυχαγωγία κατὰ τὸ συμβεβηκός, σκοπὸς δὲ ὁ προκείμενος ἡ πρὸς ἀρετὴν ὠφέλεια**».

Τῆς ἐναρέτου καὶ ἠθικῆς ἑλληνικῆς μουσικῆς ἐνθερμοὶ θαυμασταὶ καὶ προδιδασταὶ ὑπῆρξαν ἐκ

τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας οἱ τρεῖς Ἱεράρχαι, οἱ ὅποιοι διὰ τῶν σπουδαιωτάτων μουσικῶν αὐτῶν λόγων καὶ διδασκαλιῶν ἔδωκαν τὴν πρέπουσαν ἑλληνοχριστιανικὴν κατεύθυνσιν εἰς τὴν θεῖαν καὶ ἱερὰν τέχνην. Χάρις δὲ εἰς τὰς ἀόκνους αὐτῶν προσπαθείας καὶ λαλιὰς ἡ θεία τέχνη καὶ ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν Χριστιανῶν μεγαλοπρεπῶς καὶ εὐεργετικῶς ἐνεθρονίσθη, ἐνεφανίσθησαν δὲ καὶ ἀπειράριθμοι μελωδοὶ καὶ ᾠματογράφοι· οἱ δὲ χριστιανικοὶ τοῦ Βυζαντίου ναοὶ κατέστησαν τοῦτ' αὐτὸ **θησκευτικὰ ᾠδεῖα** τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐξ ὧν διὰ τὸ πολυάριθμον καὶ διὰ τὸ πολυποίκιλον ὑπερεῖχεν ὁ ναὸς τῆς Ἀγίας Σοφίας μὲ τοὺς ὑπὲρ τριακοσίους ψάλτας τοῦ. Ἄν δέ ποτε ἡ μουσικὴ ἀρχαιολογία ἐπιχύσῃ τὸ ἐρευνητικὸν αὐτῆς φῶς καὶ ἐπὶ τῶν σφρζομένων νῦν χιλιάδων μουσικῶν χειρογράφων τῶν ἐκκλησιαστικῶν μουσουργημάτων, ἀναμφιβόλως ὁ μουσικὸς ὀρίζων τῶν βυζαντιακῶν χρόνων θὰ πληρῶται ἰδιαιτέρας ὅλως μουσικῆς δόξης καὶ εὐκλείας. Τοῦ χρυσολάμποντος δὲ οὐρανίου τούτου μουσικοῦ στερεώματος πατέρες καὶ δημιουργοὶ ἑμμέσως καὶ ἀμέσως θ' ἀποδειχθῶσιν οἱ τρεῖς Ἱεράρχαι, ὧν τὰ περὶ μουσικῆς ὑγιῆ καὶ εὐλαβῇ διδάγματα δὲν ἠδύναντο, ἢ τοιοῦτους καρποὺς νὰ ἀποφέρωσιν.

Τὰς περὶ μουσικῆς δὲ ὑψηλὰς ἰδέας τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν δύνανται νὰ πιστοποιήσωσι καὶ αἱ ἑλληνοχριστιανικώταται περικοπαί, ὥς κατωτέρω παραθέτομεν.

ΜΕΓΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ

«Βίαιον μὲν μάθημα οὐ πέφυκε παραμένειν, τὸ δὲ μετὰ τέρψεως καὶ χάριτος εἰσδυόμενον μονιμώτερον ταῖς ψυχαῖς ἐνιζάνει. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ ἐκ τῆς μελωδίας τερπνὸν τοῖς δόγμασιν ἐγκατέμειξεν, ἵνα τῷ προσηεῖ καὶ λείψ τῆς ἀκοῆς τὸ ἐκ τῶν λόγων ὠφέλιμον ὑποδεχόμεθα Καὶ πού τις τῶν σφόδρα ἐκτεθηρωμένων ὑπὸ θυμοῦ, ἐπειδὴν ἄρξῃται τῷ ψαλμῷ κατεπάδεσθαι, ἀπῆλθεν εὐθύς τὸ ἀγριαῖον τῆς ψυχῆς τῇ μελωδίᾳ κατακοιμήσας Ἵνα τῇ ἐναλλαγῇ καὶ τῷ ποικίλῳ τῆς ψαλμωδίας νεαροποιῇται τῆς ψυχῆς ἡ ἐπιθυμία καὶ ἀνακαινίζεται τὸ νηφάλιον κτλ. Ψαλμὸς γαλήνη ψυχῶν, βραβευτῆς εἰρήνης, τὸ θορυβοῦν καὶ κυμαῖνον τῶν λογισμῶν κατασιέλλων Ψαλμὸς φιλίας συναρωγός, ἔνωσις διεστιώτων, ἐχθραινόντων διαλλακτήριον. Τίς γὰρ εἰ ἐχθρὸν ἠγεῖσθαι δύναται, μεθ' οὗ μίαν ἀφῆκε πρὸς Θεὸν τὴν φωνήν; Ὡστε καὶ τὸ μέγιστον τῶν ἀγαθῶν, τὴν ἀγάπην ἡ ψαλμωδία παρέχεται, οἷονεὶ σύνδεσμόν τινα πρὸς τὴν ἔνωσιν τὴν συνφδίαν ἐπινοήσασα, καὶ εἰς ἑνὸς χοροῦ συμφωνίαν τὸν λαὸν συναρμόζουσα»

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΘΕΟΛΟΓΟΣ

«Ἀναλόβωμεν ὕμνους ἀντὶ τυμπάνων, ψαλμωδίαν ἀντὶ τῶν αἰσχυρῶν λυγισμάτων καὶ ᾠσμάτων, κρότον εὐχαριστήριον ἀντὶ κρότων θεατρικῶν. . . Μὴ διὰ τῶν ὧτων διεφθαρμένην μελωδίαν τῶν ψυχῶν καταχεῖν. Ἀνελευθερίας γὰρ καὶ ταπεινότητος ἔκγονα πόθη ἐκ τοῦ τοιούτου τῆς μουσικῆς εἵδους ἐγγίγνεσθαι πέφυκεν.»

*Μίσει θεότρων θηρίων, ἱπποδρόμων,
ἄσμενα κρότην, δύσεριν κακῶν θέαν.
Τί δ' ἂν λέγοι τις ᾠσμάτων αἰσχυρῶν νόσους
μέρη τε θηλύνοντα καρδίας τόνον,
αὐλοῦς, χορείας πορνικῶν βοσκημάτων,
οἷς καὶ γέρας νέμουνσιν οἱ τρισάθλιοι;
Ταῦτ' οὖν ἐπαίνων καὶ θεῶς καὶ τέρψεως,
ἢ δακρύων τε καὶ στεναγμῶν ἄξια;*

«Ἐχει γάρ τινα καὶ καθ' ἑαυτὸ τὸ ἄδειν ἡδονὴν μετὰ τῆς ὠφελείας. Τὸ μὲν γὰρ κέρδος αὐτοῦ τὸ προηγούμενον, τὸ εἰς τὸν Θεὸν ὕμνους λέγειν, τὸ τὴν ψυχὴν ἐκκαθαίρειν, τὸ μετάρσιον ποιῆν τὸν λογισμόν. Ἐχει δὲ μετὰ τούτων διὰ τῆς μελωδίας καὶ ἡδονὴν πολλὴν καὶ παραμυθίαν τινὰ καὶ ἄνεσιν καὶ σεμνὸν ποιεῖ τὸν ἄδοντα.... Κἂν γὰρ μυριάκις ἀσελγῆς ὁ ψάλλον ἢ, αἰδούμενος τὸν ψαλμὸν κατακοιμῖζει τῆς ἀσελγείας τὴν τυραννίδα· κἂν μυρίοις ἢ κακοῖς βεβαρημένος καὶ ὑπὸ ἀθυμίας κατεχόμενος, κατακηλούμενος ὑπὸ τῆς ἡδονῆς, κουφίζει τὸν λογισμόν, πτεροῖ τὴν διάνοιαν καὶ μετάρσιον ἐργάζεται τὴν ψυχὴν.»

«Ἴστε γοῦν, ὅτι καὶ νῦν τὰ μὲν ἄλλα οὐδ' ἐξ ὀνόματος τοῖς πολλοῖς ἐστὶ βιβλία γνώριμα· τὴν δὲ τῶν ψαλμῶν πραγματείαν ἐπὶ στόματος ἅπαντες φέρουσι, καὶ αὐτὸς ταύτας τὸς ὧδας. Οὕτω δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων δεικνυται, πόσον ἀπὸ τῆς μελωδίας τὸ κέρδος ἐστίν.

Οὐδὲν γὰρ οὐδὲν οὕτως ἀνίστησι ψυχὴν, καὶ πτεροῖ, καὶ τῆς γῆς ἀπαλλάττει, καὶ τῶν τοῦ σώματος ἀπολύει δεσμῶν, καὶ φιλοσοφεῖν ποιεῖ, καὶ πάντων καταγελᾷ τῶν βιοτικῶν, ὥς μέλος συμφωνίας, καὶ ῥυθμῷ συγκείμενον θεῖον ἄσμος. Οὕτω γοῦν ἡ φύσις ἡμῶν πρὸς τὰ ἄσματα καὶ τὰ μέλη ἡδέως ἔχει καὶ οἰκείως, ὥς καὶ τὰ ὑπομάζια παῖδια κλαυθμηριζόμενα καὶ δυσχεραίνοντα οὕτω κατακοιμῖζεσθαι».

Καὶ οὕτω οἱ τρεῖς Ἱεράρχαι διὰ τῶν περὶ τῆς ἱερᾶς τέχνης ὑψηλῶν αὐτῶν φρονημάτων καὶ διδασγμάτων κατέστησαν ἡμᾶς ἐν πνεύματι ἑλληνικοῦ χριστιανισμοῦ κοινωνοὺς καὶ κληρονόμους τῆς τῶν Προγόνων μουσικῆς, τῆς πρώτιστον σκοπὸν ἔχουσης, ὥς καὶ ἄνωτέρω εἵπομεν, τὴν **πρὸς ἀρετὴν ὠφέλειαν**. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι, ἔνεκα τῶν μακρῶν ζοφερῶν αἰώνων ἡ ἰδέα τῆς σπουδαιότητος καὶ ἱερότητος τῆς θείας τέχνης κατέπεσε παρ' ἡμῖν. Ὁ κληρὸς παρημέλησεν αὐτήν, οἱ ταγοὶ τοῦ ἔθνους κατέστησαν ἀδιάφοροι καὶ αἱ ἐκκλησιαστικαὶ ψαλμοδίαὶ ἀπώλεσαν οὕτω τὴν πρῶν αὐτῶν ἐπιβολὴν καὶ θαυμαστὴν μεγαλοπρέπειαν.

Ἀλλὰ τὸ ἡμέτερον Γένος ἐν ταῖς πτυχαῖς τῆς ἔθνικῆς ψυχῆς ἐγκρύπτει τοσαύτην ζωὴν καὶ ἰαμάδα καὶ διὰ τὴν μάγον τέχνην, ὥστε βεβαίαν νὰ θεωρήσωμεν καὶ τὴν **μουσικὴν ἀνάστασιν**.

«**Κλάδος εὐθαλής, ὠραίους ἐνεγκὼν καρπούς**, λέγει καὶ ὁ Πατριάρχης Φώτιος, **περιήρηται, ἀλλ' ἡ ῥίζα μένει· οἶσει πάλιν οὐκ ἐλάττονα**.

Ἀπῆλθεν ἡ καλὴ καὶ θαυμασία εἰκὼν· ἀλλ' ὁ γραφεὺς ἔει τὴν χειρὰ κινεῖ, καὶ γράφει γε πάντως, ἐραστῆς ὦν τοῦ καλοῦ, οὐκέτι τὴν αὐτήν, ἀλλὰ καὶ τελειοτέραν».

Ἴδου καὶ ἡ μόνη ἐπὶ τῷ νέῳ ἔτει ὑπὲρ τῆς πατρίου τέχνης ἐνδόμυχος εὐχὴ τῆς «Μουσικῆς», ὑπὲρ ἧς αὕτη ἐνθέομως ἀγωνίζεται.